Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

ЗАМАН

Бараз кюн, тотурну арт айы (апрель), 3, 2024 жыл

№ 38 (21395)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Жыйылыу

Болжалгъа салынмазлыкъ соруулары сюзгендиле

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков шёндю тамамланыргъа керекли болуп тургъан соруулары юсюнден жыйылыу бардыргъанды. Аны бла байламлы «Къоркъуусуз тынгылы жолла» миллет проекте кирген къурулушла къалай тамамланганлары сюзюлгендиле. Белгиленгенге кёре, аланы кёбюсю болжалдан алгъа хайырланырыгъа берилирге керекдиле.

Андан сора да, сёз Къабарты-Малкъарда тазалыкъ эм тийрелени тапландырыу жаны бла битеуреспубликалы айлыкъны кезиуюнде бардыруллыкъ ишлени юсюнден баргъанды. Дагъыда эл мюлк бла байламлы болгъан жерле эм ары баргъан жолланы эки жанларында тазалыкъны сакълау соруулагъа къаралгъанды.

Жаз башы сабан ишлени барыулары, ол санда жазлыкъ битимлени 211 гектарда салыргъа кереклиси, энчи эсепге аллынгланды. Аны юсюнден республиканы оноучусуну бла правительствосуну пресс-службасы билдиреди.

Парламент

Къырал болушлукъну игилендириую мадарларына къаралгъанды

КъМР-ни Парламентини Урунуу, социал политика эм саулукъ сакълау жаны бла комитетини кенгертилген жыйылыуунда сабийле ёсген юйюрлеге ай сайын этилген тёлеулени тохташдырыу иш КъМР-де къалай къуралгъаны сюзюлгенди.

Кенгешни ача, комитетни башчысы **Хусейн Кажаров** юйюрлеге бла сабийлеге социал болушлукъну соруулары на республиканы, къыралны саулай да власть органлары уллу магъана бергенлерин чертгенди.

– РФ-ни Президентини эмда КъМР-ни Башчысыны Посланияларында юйюрню бла сабийликни къорулуану соруларына, бу ишни игилендириую мадарларына энчи эс бурулады. Аны хайырындан а халкъны санына къошулады. Юйюр битеу тийишли болушлукъну чырмаусуз алыргъа онгла къурау бла магъаналы жумушладан бириди,-дегенди депутат.

Юйюрде сабий туугъанда эм аны ёсдюргенде ай сайын берилген тёлеулени тохтащдырыу иш къалай къуралгъанын РФ-ни Пенсия эм социал страхование жаны бла фондуну КъМР-де бёлюмюню башчысыны орунбасары **Зарема Дикинова** билдиргенди.

Ол айтханыча, тёлеуле бир низамгъа келтиригенлери бу ишни женгиллетирге оргенди. Алгъын а алты тюрлю пособие болгъанды: сабийден ауурлугу болгъан тиширыу медицина эсепге ал кезиуде тургъанда, сабийге жыл бла жарым толгъунчу анга къарагъан ата неда ана бир жерде да ишлемеген кезиуде, дагъыда сабийге юч жыл толгъунчу болушлукъ эм башхала.

Быллтыр юйюрледен къырал себеллик алыргъа 198 минген аслам тилек берилгенди. Аладан 165 минген асламы Госуслуги порталда жараштырылгъанды. Он кюнню ичинде заявкаланы 98 проценти сюзюлгенди. Битеу да бирге заявканы 89 692 инсан бергенди, аладан 74 580 къабыл кёрюлгенди. 15 минген аслам тилек тамамламмагъанды.

– Тилек тюрлю-тюрлю терсликле бла берилгени ючюн къабыл кёрюлмей къалырыгъа боллургъун эсге алыргъа тийишлиди. Ызы бла кемчиликни кетерип, заявканы жангыдан берирге жарайды,-дегенди докладчы.

Къырал болушлукъ берилмей къалгъанына сылтаулары юйюрню битеулю файдасы регионда жашау этерге жетерик ачхаы бек аз ёлчеминден кёп болгъаны бла байламлыдыла асламында. Дагъыда битеу керекли документле кёргюзтюлмеген, инсанны мюлкю, къошакъ файдалары болгъан кезиуле да бардыла.

Алай бла республикада сабийле ёсген 76 273 юйюрге бериледи бирикдирилген пособие, ол санда сабийден ауурлугу болгъан мингден аслам тиширыугъа эмда 155,9 минг сабийге.

Быллтыр бу жумушлагъа 20 миллиард сом къоратылгъанды.

Быйылны эки айында уя ведомство 48 119 тилекни сюзгенди. Биогюнлюкде къырал болушлукъну 45 755 сабий бла сабийден ауурлагъан 1 307 тиширыу аладыла. 1 мартны шартларына кёре, бу ишге 2 881 миллион сом бёлюннгенди.

КъМР-ни Правительствосуну бегимине тийишлиликде, регионда 2024 жылда жашау этерге жетерик ачхаы бек аз ёлчеми 16 535 сомгъа жетгенди, ол санда сабийлеге – 17 440 сом. Аны себепли юйюрлеге тёлеулени ёлчеми да ёсгенди.

Кенгешде Урунуу эм социал къоруулау министерствону социал льготала эм тёлеуле жаны бла департаментини башчысы **Коналаны Мухтар** да сёлешгенди. Ол къырал болушлукъну бериу иш къалай къуралгъанын билдиргенди. Аны айтханына кёре, 17 жылгъа дери сабийле ёсген къыйын болумгъа тюшген юйюрлеге регионда берилген себеллики мадарлары жангыдан сюзюлгендиле. Ол а пособияла бири бирин къайтармаз мурат бла этилгенди.

Быллтыр 8 жылдан 17 жылгъа дери сабийле ёсген юйюрлеге ай сайын тёлеулеге 20 миллиард сом бёлюннгенди, ол санда регионну бюджетинден субвенцияла 1 миллиард 012,6 миллион сом болгъандыла. Бийыл а бу жумушлагъа 28 миллиард 946, 9 миллион сом бёлюнеди, андан республиканы бюджетден тёлеуле – 1 миллиард 447, 3 миллион сом.

Жыйылыуда сюзюлген соруу бла байламлы тюрлю-тюрлю юомла айтылгъандыла. Хусейн Кажаров Парламентге инсанладан тёлеуле этилмей, аны сылтауу да ангылатылмай къалгъаныны юсюнден тарыгъыула келгенлерин билдиргенди.

Зарема Дикинова айтханыча, бу къырал себеллик этилип башлагъан кезиуде, программа алыкъа тотусунлай сингдирилмегени ючюн соруулагъа тынгылы жуулапла берир онг болмагъанды. Алай быллыдан а фондну келечилери документле нек къабыл кёрюлмегенлерин толусунлай ангылатадыла.

Кенгеше спикерни орунбасары **Жанатайланы Салим** да къатышханды. Ол а РФ-ни Пенсия эм социал фондуну регионда бёлюмюню ишине иги багъа бергенди эмда ведомствону профильли комитет бла байламлыкъда ишлерге, кемчиликне болсала, аланы кетериуге бурулгъан законодательный башламчылыкъна хазырларгъа чакыргъанды.

Жыйылыуда айтылгъан эсге алынып, жууаплы органлагъа тийишли эсгертиуле этилгендиле.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Кенгеш

«Туризмге биз, бек биринчиден, экономиканы тутуругъунача къарайбыз»

КъМР-ни Правительствосунда бизни республикада туризмни 2030 жылгъа дери айнытыугъа жораланнган стратегиялы сессия ётгенди. Аны ишине Правительствону Председатели Мусукланы Алий, Парламентни, жер-жерли администрацияланы, сагъынылгъан бёлюмде къармашхан организацияланы бла биригиулени башчылары эм келечилери къатышханды.

Кенгешни ишин башлай, Мусукланы Алий туризм къуру бизде угъай, битеу дунияда экономиканы эм тири айнытыан бёлюмюне саналгъанын, ол башха бёлюмлени да ызындан тартханын, аслам ишчи жерле къурагъанын да белгилегенди. «Къабарты-Малкъар артыкъ уллу болмагъанлыкъгъа, мында къыздар тюрлю туризм-рекреация онгла бардыла. Аланы кёплюгю, хайырланыргъа тынч болгъаны бек уллу къыйын салмай файда алыргъа онг береди. Бу бёлюмню биз къуру регионну атын айтдыргъанча, аны кёплете танытханча угъай, эм биринчиден, экономиканы тутуругъунача къарайбыз»,- деп чертгенди Правительствону Председатели.

Ол билдиргенге кёре, быллтыр туризм ВРП-ны 3,3 процентин жалчытханды. «Кёлир жылгъа дери аны беш процентге жетдирир умутлубуз. Саулай Россейде уа, Президентни буйруугъун толтура, ол кёрюмдюге 2030 жылгъа келирге дейдиле. Туризм-рекреация комплекс бизни экономикада уллуракъ жерни алгъаны себеллги ол борчну 2025 жылда тамамларгъа сююбиз, 2030 жылгъа уа сегиз процентге жетдирирге таукелбиз», - дегенди Мусук улу.

Курортла эмда туризм министр **Мурат Шогенцуков** Къабарты-Малкъарны социал-экономика айныууна туризмни эмда кюнакъбайлыкъ индустрияны къошумчулукълары уллудан-улуу болуп барыгъа кереклисин чертгенди. Аны ючюн а мюлк-техника онгланы кючлендириуге, кадрла хазырлаугъа, Минги тауну этеклеринде эмда Нальчикде шёндюгюлю кёп профильли курортла къурагъа, туризм инфраструктураны эмда аны бар тюрлюлерин (багъыу-саулукъландырыу, эл, аш-азыкъ, тири, сабий, маданият...) айнытыугъа бек уллу эс бурургъа тийишлиди, дегенди.

Министр быллай шартла да келтиргенди: быллтыр республикагъа 1,5 миллиондан артыкъ турист келгенди, 2018 жылда уа аланы саны жаланда 550 минг эди. Бурюннгу жыл бла тенглешдиргенде, ёсюм 26,3 процент болгъанды. Туристлеге 17,1 минг жашар неда турур жерле бардыла. Алагъа берилген жумушла юч кереге кёбейгендиле, бюджетге тёленгген налоглани ёлчеми уа эки кереге аслам болгъанды. Туризм ишланнгылы айнын баргъан регионланы арасында Къабарты-Малкъар саулай Россейде ал онусуну санына киргенди, Шимал Кавказда уа биринчи болгъанды.

«Алай бла 2030 жылгъа бизге солургъа 2,5 миллион адам келирча, туристлени бла экскурсантланы саны эки тенг болурча этерге керекди. Саналгъанлагъа, ол ючюн къурулушла, ишчилерге, ишлеп, ялынлыкъ, ашаулукъ, ашаулукъ, ашаулук

Къабарты-Малкъар Республиканы Адамны эркинликлери жаны

Баргъаны. Аллы 1-чи бетдеги.

Энчи акер операция баланнганны Къабарты-Малкъар Республикагъа 1447 кёчюнчю келгенди, ол санда 352 сабий. Аладан 242-си, ол санда 100 сабий, жуукъларында тохтагъандыла, 56 адамны, ол санда 15 сабийни, болжаллы халда тийишли жерледе орнатыргъа тюшгенди.

Тёлеулени юсюнденден 1250 инсан заявление бергенди, аладан 987-сине ачыа тёлене турады. Къабарты-Малкъар Республикадан башка регионларгъа 1149 адам, ол санда 237 сабий кёчюп кетгенди. Къабарты-Малкъар Республикады Къурулуш эмда жашау жыртла-коммунал мюлк министерствосуну шартларына кёре, турбан жерлеринден кёчюп кетгере тюшген адамлагъа жашау жыртлагъа 434 сертификат берилгенди.

Хар къаярчини сюйтюв ай сайын 25 минг сом ёдюрюледи. 2023 жылны декабрь айына ол ачха 451,1 миллион сомгъа жетгенди.

Ёлген аскерчилени юйюрлерине – битеу да 213 юйюрге – бир кере этилген болушлукъгъа бирер миллион сом берилгенди.

1030 аскерчиге бир кере этилген болушлукъгъа 244,9 миллион сом къоратылгъанды.

Башында айтыгъан тёлеулере Къабарты-Малкъар Республиканы республикалы бюджетинден 909 миллион сом бёлюнгенди.

Энчи акер операция баргъан тийреледе кыллыкъ этгенлени ырысхы эм техника бла жалчытыр ючюн Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Къыстырыкъ фондундан 102,7 миллион сом, саулай алгъанда уа, 1012,0 миллион сом берилгенди.

2022 жылны февраль айындан бери Къабарты-Малкъар Республикадан къазаят баргъан тийрете гуманитар болушлукъ дайым жиберилип турады. Ары бек керекли затла, жылы кийимле, жашарыкъла, ичер суу, техника кереклери, ол санда квадроколтерге, автомобилле, башха затла да киредиле.

2024 жылны 1 январьна тергегенде, СВО баргъан тийрете гуманитар жюкден 850 тоннадан артыкъ жиберилгенди. Анга къоратылгъан ачханы ёлчеми 400 миллион сомдан озгъанды.

Республикада гуманитар болушлукъ жыйылгъан жерле къуралгъандыла. Жыйылгъан затла кёпдюк «Жаны бийиклик» аскер-патриот фондну эмда «Артха бир атлам этмезге» регион жамаат организацияны келечилери жетдиредиле.

Республиканы власть органларыны эмда муниципал къуралыуларыны келечилери башчылары бла бирге СВО-ну тийресин дайым жокъладыла, жыйылгъан болушлукъну аскерчилени жерлеринде эштедиле.

Республиканы жамаатлы башчыларыбызны Херсон областны Скадовск эмда Голопристанск районларына шефлик этиу жаны бла мадарларына ыразыды. Специалистлени ючюлери бла 2022 жылда 8 объектде, 2023 жылда 4-онде жангыртыу иште бардыырлыгъандыла.

2023 жылда СВО-гъа къатышхан аскерчилени сабийлерине (103-сюне), саулукъну юкюндириу кампаниясы чеклеринде, хакъсыз путёвкала берилгенди.

Мобилизация бла аскерге алынгъанланы башха организациялада социал жумушларын тамамлау, башха болушлукъ бла жалчытыу мадарла быттыр мобилизациягъа тюшгенлени юйюрлерине 84 адамны этилгенди.

Мобилизация бла аскерде кыллыкъ этгенлени сакъат сабийлери болгъан юйюрлерини социал жумушларын тамамлау, уллайгъан адамлары, 1-чи эмда 2-чи группалы сакъатлары болгъан юйюрлеге тутхулучлукъ этиу жаны бла иш да къуралыуну барады. Мобилизация бла кыллыкъ этгенлени юйюрлерини кылайысы адамларына да мыхымыл социал болушлукъ этиледи.

Сёз ючюн, мобилизация бла кыллыкъ этгенлени юйюрлерингден 6 къартха юйлеринде къарарча мадар этилгенди, аллай юйюрлени 212 адамына аш-ызыкъ хуржунла хазырланнганлыгъа, 703 адамгъа психология, 456 инсангъа юридический жаны бла болушлукъ этилгенди, 1175 адам да тюрлю-тюрлю сорулгъанла жуугъана тапханлыгъа.

Республиканы муниципал районларында жашагъан юйюрлени ата-аналары неда аладан бири (законлу келечилери) энчи аскер операциягъа къатышса эселе, ала школгъа бери билим берген махкемеге жюрюген сабийлери ючюн хакъ тёленеди эркин этиледиле.

Энчи аскер операциягъа тийресинде къазаят ишлеге къатышхан ветеранлагъа, къазаятда ёлген (ауушхан) аскерчилени юйюрлерине санатор-курорт багъыудан ётерге онг бериледи.

Аскер къазаятланы ветеранларына, аланы юйюрлерини адамларына да паллиатив медицина болушлукъ, реабилитация мадарла да республиканы медицина организацияларында бек алгъа этиледиле.

Республиканы иш бла жалчытыучу службасы Украинаны, Донецк эмда Луганск Халкъ Республикаланы жашагъан жерлеринден кёчюрге тюшген инсанларын иш бла жалчытыу жаны бла жумушланы тындырадыла. Ала болжаллы халда орналгъан жерледе бош ишчи жерлени ярмаркалары бардыырлыгъандыла.

2023 жылны ахырында шартларына кёре, 9 предприятийда бла организацияда кёчюп келгенлени иште салыр онгла бардыла, алада бош ишчи жерле 275-те жетедиле. Ишлерге сюйгенлени бидиринден 8 адам заявление жазгъанды, кёчюнчюледен дагъыда 8-си уа кеспери ишлеп табгъанды.

Кёчюнчюледен ишге жараулу 387 адамны ишлы бла жалчытыуну юсюнден соруулагъа жуугъана берилгенди.

КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосуну «Украинадан, Донецк эмда Луганск Халкъ Республикаладан кёчюп келгенлеге Къабарты-Малкъар Республикада медицина болушлукъ берилиу юсюнден» 2022 жылны 2 февраль бла чыгарылгъан 87-ГI номерли буйругъунда быллай жумушла белгиленедиле:

жанны регионлада жашагъанла тюз да келгенлей, эки ишчи юнчюн ичинде аланы саулукъларын биринчи кере тинтиргъе;

кёчюнчюлеге «Къабарты-Малкъар Республикада Гигиенаны бла эпидемиологияны арасы» ФБУ-ны лабораториясында къарап чыгаргъа;

эпидемиология болумгъа кёре дарман салыуну календарьына кёре вакцинация бардыыргъа;

кёчюнчюлени ала орналгъан жерледе поликлиникада эсепге салыргъа;

кёчюнчюлеге Къабарты-Малкъар Республикада хакъсыз медицина болушлукъ бериуню къыралпрограммасына кёре багъыуну битеу торлюлюю бла жалчытыргъа;

кёчюнчюлени дарманла бла Россий Федерацияны Правительствосуну 1994 жылны 30 июлюнда чыгъарылгъан 890-чы номерли бегимине тийишликде жалчытыргъа.

Мында бла КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосуну терк окъуна этген мадарлары, къаллай медицина болушлукъ этилгени бла байламлы шартланы эсге алгъанбыз. Башха министерстволана бла ведомстволана, жамаат эмда дин биригиулени, коммерциялы болмагъан организацияланы да бери къошаргъа боллукъду. Ала энчи аскер операциягъа къатышханлагъа, аланы юйюрлерине, кёчюнчюлеге эмда жанны регионладан къачагъа тюшгенлеге тутхулучлукъ этиуге тири къатышадыла. Ол шарт а республиканы жамааты патриот нителлилигини, шюйхулыгъы бла билеклик этиную жорукъларына кертичилей къаргъанын кёргюзтеди.

Жюрешлеринде, энчи аскер операциягъа къатышып, жигитликлени, батырлыкъларын, патриот нителерине кертиликлерин да къазаятлада кёрпюстенлерин улуу ыразылыкъ бла белгилерге керекди. «Тышындан этилген къажауулукъ да къарамай, россий Федерацияны, Кавказны да жаш адамлары къыралларын бла адам улун душмандан къоруулагъан ата-бабаларыны наныслырын биикюр тутхан тёлюлей къаладыла», - деген Казбек Коков. Анга шагъатха бу шартланы келтиригъе боллукъду: батырлыкъ эмда кишилик этгени ючюн Россий Федерацияны Жигити деген атха Тимур Мухамедович Тамазов тийишли болгъанды (ёлгенден сора), 111 адам Кишилик ордени бла саугъаланнганды. Саулай алгъанда уа, 292 адам къакъыл саугъана бла белгиленгенди, ол санда 116 адам ёлгенден сора.

СКФО-ну субъектлерини 2023 жылда ишлерини эсеплерин чыгъара, Россий Федерацияны Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликни келечиси Юрий Чайка белгилей чертгенди: «СВО-ну ветеранларын реабилитациялау, жанындан окъуу, ала усталыкъ алыгъа этиу, аланы иш бла жалчытыу, социал пособиялары бла льготаланы жарашдырыгъа себеплик этиу, медицина, юридический, психология неда башха керекли болушлукъ бериу къырал, регион, муниципал властьланы, жамаат биригиулени жанларындан къаты контроль этиниу изленген жумушладыла».

Биз правону къоруулаучу, энчи аскер операция баланнган юкюн бери да ишибизни селейтмей бардыырбыз. Республиканы эмда аны аппаратында ишлегенле бёлген аскерчилени юйюрлерини адамлары бла тюбешедиле, социал жаны бла шарт болушлукъ этедиле, жашауларындан тобеген кыйынлыкъланы кетиргёге себеплик этедиле.

2023 жылда энчи аскер операциягъа къатышхандан, аланы юйюрлерини адамларындан, кёчюнчюледен да бизге 23 тарыгъыу бла тилек келгенди. Аланы араларында белгисиз тас болгъан жуукъларын табгъанла (К. къырындашын, Ш. жашын, А. къырындашын, Г. жашын, Е. жуугъун излейдиле), энчи аскер операция баргъан тийреден ёлгенлени ёлюкерин кетиргёге (К. ёлген жашын изленю эмда кетиргёге къаргъанла, М. ёлген жашын ДНК-анализлерин этдирюгё) себеплик этерибизни тилегенле бардыла.

СВО-гъа къатышхан кезиуде ёлгенлени жуугъукъларына неда жаралы болгъанлагъа ачха болушлукъ алыргъа себеп этерибизни тилегенле да бардыла (Ч. сабийлерине льготалы тёлеуле этилирлеринден, К. фатарларына от тюшгени бла байламлы ачха болушлукъ алыргъа, У. жаралы болгъаны ючюн тёлеуле этдирюгё, Т. ёлген жашыны сабийлерине льготалы тёлеуле сакъланырча этиуге, Д. ипотека кредитден эркин этиуге, М. ёлген жашлары ючюн ача алыргъа этиуге себеп болурбузну тилегенديле).

Шагъатлыкъ этген документлени алыргъа себеплик этерибизни тилегенле да кёпдюле (Л. жашы ёлгенинде шагъатлыкъ этген къагъытны, К. ауур жаралы болгъаны ючюн аскерден эркин этилгенини юсюнден буйрукъну выпискасын алыргъа себеплик этерибизни тилегенديле). Аладан сора да, баш иесин уголовный жуугъалыкъгъа салтыуусу тартыуну, жашына операция этерге керек болгъаны ючюн отчюк берениую, энчи аскер операциягъа къатышханлагъа жигитликлерини юсюнденден хакъсыз туура этерге керекликини юсюнден жазгъанла, келип айтханла да болгъандыла.

Аланы хар бирине да Уполномоченный улу эс бургъанды эмда ала бла байламлы тинтуюе бардыырларына, тийишли мадарла этилирлерине да къайгъыргъанды. Ол иш бютюн къыйматлы болуп ючюн а, Донецк эмда Луганск Халкъ Республикалада, Херсон эмда Запорожье областьлада адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйле, аскер бёлюмлени башчылары эмда аскер прокурора да къатышдырыгъандыла.

Аскерчиленни юйюрлерини адамларыны тилеклерине бла тарыгъыуларына Уполномоченный не себеплик этгенине бир ненча юпло кёрпютюре сюемле. Аскер борчун толтура турып ёлген эмда Кишилики ордени бла саугъаланнган (ёлгенден сора) жашы юй бийчеси Уполномоченный бла тюбешген кезиуде аны ёлген бла иеси 2019 жылда фатар алыр ючюн тийишли жаны бла 292 минг сом алгъанын айтып, аны тёлеуден эркин этерге болушурун излегенди.

Уполномоченный Российни Сбербанкыны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню Ипотека кредитле жаны бла арасындан бир мадар этерин тилеп, кредитни тёлеуню болжалы иги кесекге соулугъа этгенди. Ызы бла уа Российни ФГКУ-гъа, «Российни Сбербанк» ПАО-гъа бла Россий Федерацияны Къоруулау министерствосуна ол тийишлуну жарсыуун билдирип, кредитни федерал бюджетден болжалдан алгъа тёлерча этерлерин тилегенди. Аны тилеги къабыл кёрюлгенди эмда Д. деген тиширыу Уполномоченныйге жюрек ыразылыгъын жазып, письмо иягенди.

Чегем районну Нартан элинден М. деген тиширыуну жашы энчи аскер операциягъа къатышып, Запорожье областны тийресинде ёлгенди. Тиширыу Уполномоченныйге федерал бюджетден болушлукъ ачха алыр ючюн керекли документлени жашы кыллыкъ этген аскер бёлюмюю бла чыларына жибергенин, алай аладан бир тюрлю жууап аламмагъанлыгъа тарыгъанды. Уполномоченный тиширыуну (0462-чи аскер бёлюм) 216-чы аскер прокуратурасындан ол шартны тинтип, прокурорча мадар этерин тилегенди. Андан сора бёлюмню башчылары тиширыуну жашын энчи тизмеден кетергенлерини эмда Россий Федерацияны Къоруулау министерствосуну финансла органларыгъа бла келишиип, ёлген аскерчини жуугъуклары Россий Федерацияны Президентини 2022 жылны 5 мартында чыгъарылгъан 98-чи номерли Указында кёргюзтюлген ёлчемде ачха тёлерге деп, аллай бюйрюк чыгъаргъанларын билдиргенди.

М. деген тиширыу Уполномоченныйге жазгъан письмосунда аны юйюрюне къайгъыргъаны эмда закон бла тохтаудыгъынлан болушлукъ ачхана алыргъа себеплик этгени ючюн жюрек ыразылыгъын билдиргенди.

Кесини ырызлыгъын электрон амал бла Уполномоченныйге Е. деген тиширыу да билдиргенди. Анга уа энчи аскер операциягъа къатыша турып белгисиз тас болгъан къарындашын табаргъа себеплик этилгенди.

Дагъыда Уполномоченныйни себелиги бла К. деген биреуню ёлюгюн табаргъа, ДНК этдирип, ол болгъанын тохтаудыгъыну теркландыргёге онг чыкъгъанды.

Уполномоченный Харьков областьдан кёчюрге тюшген П. деген биреуге бла аны юй бийчесине болжаллы халда тохтагъан жерлеринде эсепге тюшюр ючюн эмда Россий Федерацияны инсанларгъан алыр ючюн керек болгъан документлени терк жарашдырыгъа да болушмакъды.

П. эркинчи кере да болушлукъ излегенди Уполномоченныйден. Бу жол - социал пенсиясын тёлеу тохтатылгъаны бла байламлы. Россий Федерацияны Пенсия эмда социал страхование фондуну Къабарты-Малкъар Республикада Бёлюню П. Украинаны жеринде дайым жашагъанча саналгъаны ючюн Россий Федерацияны жеринде пенсия тёлеулени алырыгъа эркин тюйюлдю деп, аллай жууап бергенди. Андан сора Уполномоченный П. эмда аны юй бийчеси Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ны Управлениесына украинны инсанлыкъдан кетерге сюйгенлени юсюнденден терк окъуна заявление берирлеринде себеплик этгенди.

П. дагъыда бу жерлеге психология эмда социал жаны бла да терк юйренирге болушурлаярын да тилегенди. Уполномоченный аны Нальчикде Владимир Вороков атлы Мадаиит фондну таматасы Л.М.Макоева бла ол Къабарты-Малкъар Республикада украинны диаспора бла байламлыкъ къыргъан ючюн тюбешигенди.

Къыярал эмда муниципал органла, жамаат организацияла бла бирге гиулеге энчи аскер операциягъа къатышханлагъа бла аланы юйюрлерине улуу болушлукъ этгенлерин энчи белгилерге сюеме. Энчи аскер операциягъа къатышхана бла байламлы тилеклеге бла тарыгъыуларгъа къаруу, къыярал органла, жамаат биригиуле бла бирге ишлеу жаны бла жыйышдырыгъан сынау хайыр бермей къалмадыла.

Энчи аскер операциягъа къатышханлагъа болушлукъну биютюн тынгылы къыр ючюн, Уполномоченный «Ата журтну къоруулаучулары» къыярал фондну Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюню таматасы М.А. Дадов бла келишим этгенди. Биз «Афган урушу, башха аскер къаучуланы) ветеранларыны союзу» жамаат биригиую Къабарты-Малкъар республикалы жамаат организацияны правленин башчысы Т.Л.Тхагалегов, КъМР-ни урунуу эмда социал къоруулау министри Асаналны Алим, КъМР-ни сауулукъ сакълау министри Р.М.Калибатов эмда башха ведомстволаны башчылары бла къаты байламлыкъда ишлейбиз.

Российни уполномоченныйлени координация советини Москвада 2023 жылны ноябринде ётген жыйылыуунда энчи аскер операциягъа къатышханлы бла аланы юйюрлерин право жаны бла къоруулаучу юсюнден сёз болгъанды. Анда бу ишде улуу сынау жыйышдырыгъанны да белгиленгенди. Аны бла бирге тюрлениуле бла тюзетиуле кереклери болгъан марда эмда правоны актланы бир къауму да туура этилгенди. Болжаллы халда кыллыкъ этгенлени аскер-рачуу комиссияны кёрпюстюю бла аскерден алгъаракъ эркин этиу, жаралы болуп, аскерде кыллыкъ этгеле жарамагъанлыгъа саналгъанлы ючюн аскерден болжалдан алгъа эркин этилгенлеге жер берилгенди эмда бёлюмню ишчи жерлеринде бла кыллыкъ этгенлени бла аланы юйюрлерини кеслерине бакъдырыр эркинликлеринде бузукълукъ этиу шартла тюбегенлери белгиленнгенди.

Уполномоченныйни энчи аскер операциягъа кезиуюнде ёлген жерлешлеринде эсгертме ишлеге керекликини юсюнден юкюн ючюн ресторанла бла къаруу жерлеринде эмда ишлеринде тутхан тёлюлей къаладыла», - деген Казбек Коков. Анга шагъатха бу шартланы келтиригъе боллукъду: батырлыкъ эмда кишилик этгени ючюн Россий Федерацияны Жигити деген атха Тимур Мухамедович Тамазов тийишли болгъанды (ёлгенден сора), 111 адам Кишилики ордени бла саугъаланнганды. Саулай алгъанда уа, 292 адам къакъыл саугъана бла белгиленгенди, ол санда 116 адам ёлгенден сора.

СКФО-ну субъектлерини 2023 жылда ишлерини эсеплерин чыгъара, Россий Федерацияны Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликни келечиси Юрий Чайка белгилей чертгенди: «СВО-ну ветеранларын реабилитациялау, жанындан окъуу, ала усталыкъ алыгъа этиу, аланы иш бла жалчытыу, социал пособиялары бла льготаланы жарашдырыгъа себеплик этиу, медицина, юридический, психология неда башха керекли болушлукъ бериу къырал, регион, муниципал властьланы, жамаат биригиулени жанларындан къаты контроль этиниу изленген жумушладыла».

Биз правону къоруулаучу, энчи аскер операция баланнган юкюн бери да ишибизни селейтмей бардыырбыз. Республиканы эмда аны аппаратында ишлегенле бёлген аскерчилени юйюрлерини адамлары бла тюбешедиле, социал жаны бла шарт болушлукъ этедиле, жашауларындан тобеген кыйынлыкъланы кетиргёге себеплик этедиле.

2023 жылда энчи аскер операциягъа къатышхандан, аланы юйюрлерини адамларындан, кёчюнчюледен да бизге 23 тарыгъыу бла тилек келгенди. Аланы араларында белгисиз тас болгъан жуугъукъларын табаргъа (К. къырындашын, Ш. жашын, А. къырындашын, Г. жашын, Е. жуугъун излейдиле), энчи аскер операция баргъан тийреден ёлгенлени ёлюкерин кетиргёге (К. ёлген жашын изленю эмда кетиргёге къаргъанла, М. ёлген жашын ДНК-анализлерин этдирюгё) себеплик этерибизни тилегенле бардыла.

СВО-гъа къатышхан кезиуде ёлгенлени жуугъукъларына неда жаралы болгъанлагъа ачха болушлукъ алыргъа себеп этерибизни тилегенле да бардыла (Ч. сабийлерине льготалы тёлеуле этилирлерин, К. фатарларына от тюшгени бла байламлы ачха болушлукъ алыргъа, У. жаралы болгъаны ючюн тёлеуле этдирюгё, Т. ёлген жашыны сабийлерине льготалы тёлеуле сакъланырча этиуге, Д. ипотека кредитден эркин этиуге, М. ёлген жашлары ючюн ача алыргъа этиуге себеп болурбузну тилегенديле).

Шагъатлыкъ этген документлени алыргъа себеплик этерибизни тилегенле да кёпдюле (Л. жашы ёлгенинде шагъатлыкъ этген къагъытны, К. ауур жаралы болгъаны ючюн аскерден эркин этилгенини юсюнден буйрукъну выпискасын алыргъа себеплик этерибизни тилегенديле). Аладан сора да, баш иесин уголовный жуугъалыкъгъа салтыуусу тартыуну, жашына операция этерге керек болгъаны ючюн отчюк берениую, энчи аскер операциягъа къатышханлагъа жигитликлерини юсюнденден хакъсыз туура этерге керекликини юсюнден жазгъанла, келип айтханла да болгъандыла.

Аланы хар бирине да Уполномоченный улу эс бургъанды эмда ала бла байламлы тинтуюе бардыырларына, тийишли мадарла этилирлерине да къайгъыргъанды. Ол иш бютюн къыйматлы болуп ючюн а, Донецк эмда Луганск Халкъ Республикалада, Херсон эмда Запорожье областьлада адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйле, аскер бёлюмлени башчылары эмда аскер прокурора да къатышдырыгъандыла.

Аскерчиленни юйюрлерини адамларыны тилеклерине бла тарыгъыуларына Уполномоченный не себеплик этгенине бир ненча юпло кёрпюстюре сюеме. Аскер борчун толтура турып ёлген эмда Кишилики ордени бла саугъаланнган (ёлгенден сора) жашы юй бийчеси Уполномоченный бла тюбешген кезиуде аны ёлген бла иеси 2019 жылда фатар алыр ючюн тийишли жаны бла 292 минг сом алгъанын айтып, аны тёлеуден эркин этерге болушурун излегенди.

Уполномоченный Российни Сбербанкыны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню Ипотека кредитле жаны бла арасындан бир мадар этерин тилеп, кредитни тёлеуню болжалы иги кесекге соулугъа этгенди. Ызы бла уа Российни ФГКУ-гъа, «Российни Сбербанк» ПАО-гъа бла Россий Федерацияны Къоруулау министерствосуна ол тийишлуну жарсыуун билдирип, кредитни федерал бюджетден болжалдан алгъа тёлерча этерлерин тилегенди. Аны тилеги къабыл кёрюлгенди эмда Д. деген тиширыу Уполномоченныйге жюрек ыразылыгъын жазып, письмо иягенди.

Чегем районну Нартан элинден М. деген тиширыуну жашы энчи аскер операциягъа къатышып, Запорожье областны тийресинде ёлгенди. Тиширыу Уполномоченныйге федерал бюджетден болушлукъ ачха алыр ючюн керекли документлени жашы кыллыкъ этген аскер бёлюмюю бла чыларына жибергенин, алай аладан бир тюрлю жууап аламмагъанлыгъа тарыгъанды. Уполномоченный тиширыуну (0462-чи аскер бёлюм) 216-чы аскер прокуратурасындан ол шартны тинтип, прокурорча мадар этерин тилегенди. Андан сора бёлюмню башчылары тиширыуну жашын энчи тизмеден кетергенлерини эмда Россий Федерацияны Къоруулау министерствосуну финансла органларыгъа бла келишиип, ёлген аскерчини жуугъуклары Россий Федерацияны Президентини 2022 жылны 5 мартында чыгъарылгъан 98-чи номерли Указында кёргюзтюлген ёлчемде ачха тёлерге деп, аллай бюйрюк чыгъаргъанларын билдиргенди.

М. деген тиширыу Уполномоченныйге жазгъан письмосунда аны юйюрюне къайгъыргъаны эмда закон бла тохтаудыгъынлан болушлукъ ачхана алыргъа себеплик этгени ючюн жюрек ыразылыгъын билдиргенди.

Кесини ырызлыгъын электрон амал бла Уполномоченныйге Е. деген тиширыу да билдиргенди. Анга уа энчи аскер операциягъа къатышса турып белгисиз тас болгъан къарындашын табаргъа себеплик этилгенди.

Дагъыда Уполномоченныйни себелиги бла К. деген биреуню ёлюгюн табаргъа, ДНК этдирип, ол болгъанын тохтаудыгъыну теркландыргёге онг чыкъгъанды.

Уполномоченный Харьков областьдан кёчюрге тюшген П. деген биреуге бла аны юй бийчесине болжаллы халда тохтагъан жерлеринде эсепге тюшюр ючюн эмда Россий Федерацияны инсанларгъан алыр ючюн керек болгъан документлени терк жарашдырыгъа да болушмакъды.

П. эркинчи кере да болушлукъ излегенди Уполномоченныйден. Бу жол - социал пенсиясын тёлеу тохтатылгъаны бла байламлы. Россий Федерацияны Пенсия эмда социал страхование фондуну Къабарты-Малкъар Республикада Бёлюню П. Украинаны жеринде дайым жашагъанча саналгъаны ючюн Россий Федерацияны жеринде пенсия тёлеулени алырыгъа эркин тюйюлдю деп, аллай жууап бергенди. Андан сора Уполномоченный П. эмда аны юй бийчеси Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ны Управлениесына украинны инсанлыкъдан кетерге сюйгенлени юсюнденден терк окъуна заявление берирлеринде себеплик этгенди.

П. дагъыда бу жерлеге психология эмда социал жаны бла да терк юйренирге болушурлаярын да тилегенди. Уполномоченный аны Нальчикде Владимир Вороков атлы Мадаиит фондну таматасы Л.М.Макоева бла ол Къабарты-Малкъар Республикада украинны диаспора бла байламлыкъ къыргъан ючюн тюбешигенди.

Къыярал эмда муниципал органла, жамаат организацияла бла бирге гиулеге энчи аскер операциягъа къатышханлагъа бла аланы юйюрлерине улуу болушлукъ этгенлерин энчи белгилерге сюеме. Энчи аскер операциягъа къатышхана бла байламлы тилеклеге бла тарыгъыуларгъа къаруу, къыярал органла, жамаат биригиуле бла бирге ишлеу жаны бла жыйышдырыгъан сынау хайыр бермей къалмадыла.

Энчи аскер операциягъа къатышханлагъа болушлукъну биютюн тынгылы къыр ючюн, Уполномоченный «Ата журтну къоруулаучулары» къыярал фондну Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюню таматасы М.А. Дадов бла келишим этгенди. Биз «Афган урушу, башха аскер къаучуланы) ветеранларыны союзу» жамаат биригиую Къабарты-Малкъар республикалы жамаат организацияны правленин башчысы Т.Л.Тхагалегов, КъМР-ни урунуу эмда социал къоруулау министри Асаналны Алим, КъМР-ни сауулукъ сакълау министри Р.М.Калибатов эмда башха ведомстволаны башчылары бла къаты байламлыкъда ишлейбиз.

Российни уполномоченныйлени координация советини Москвада 2023 жылны ноябринде ётген жыйылыуунда энчи аскер операциягъа къатышханлы бла аланы юйюрлерин право жаны бла къоруулаучу юсюнден сёз болгъанды. Анда бу ишде улуу сынау жыйышдырыгъанны да белгиленгенди. Аны бла бирге тюрлениуле бла тюзетиуле кереклери болгъан марда эмда правоны актланы бир къауму да туура этилгенди. Болжаллы халда кыллыкъ этгенлени аскер-рачуу комиссияны кёрпюстюю бла аскерден алгъаракъ эркин этиу, жаралы болуп, аскерде кыллыкъ этгеле жарамагъанлыгъа саналгъанлы ючюн аскерден болжалдан алгъа эркин этилгенлеге жер берилгенди эмда бёлюмню ишчи жерлеринде бла кыллыкъ этгенлени бла аланы юйюрлерини кеслерине бакъдырыр эркинликлеринде бузукълукъ этиу шартла тюбегенлери белгиленнгенди.

Уполномоченныйни энчи аскер операциягъа кезиуюнде ёлген жерлешлеринде эсгертме ишлеге керекликини юсюнден юкюн ючюн ресторанла бла къаруу жерлеринде эмда ишлеринде тутхан тёлюлей къаладыла», - деген Казбек Коков. Анга шагъатха бу шартланы келтиригъе боллукъду: батырлыкъ эмда кишилик этгени ючюн Россий Федерацияны Жигити деген атха Тимур Мухамедович Тамазов тийишли болгъанды (ёлгенден сора), 111 адам Кишилики ордени бла саугъаланнганды. Саулай алгъанда уа, 292 адам къакъыл саугъана бла белгиленгенди, ол санда 116 адам ёлгенден сора.

«Россий Федерацияны прокуратурасыны юсюнден» Федерал законну 8-чи статьясыны 1-кесегине тийишлиликде право низамны сакълаучу органланы амалыкъ ишлеге къажау ишлерине Россий Федерацияны Баш прокуроры, Россий Федерацияны субъектлерини прокурорлары, шаардагъы, аллакъыдагъы бла бёлюмлени прокурорлары, аладан тенг болгъан аскер эмда башха эчи прокурорла кёз-кюлюк болгъанларын эсге алып, Россий Федерацияны Баш прокуроруна - Баш аскер прокуроргъа аскер прокуратураны органларыны башында гасгаынылгъан шартла бла байламлы ишлерин тиритиргё керекликин эсгертиргё шартла бла байламлы ишлерин тиритиргё керекликин эсгертиргё шартла бла байламлы ишлерин тиритиргё керекликин эсгертиргё шартла бла.

Аскер къазаятлада ёлгенлени ауушханларына шагъатлыкъ этген шартланы тохтаудыгъы жуугъуклары тарх да, тынгылы да тамамлаyну дагъыда бир амалы барды: Къызыл Жор эмда Къызыл Жарым Ай бириги уени Халкъла аралы федерациясыны Россий Федерацияда бла Украинада келечиклери себепликлери бла аскерчи жесирлени юсюнденден шартлана бир бирге биридиую бла бирге, уруш бла гасгаынылгъан жерледе табылгъан белгисиз ёлюкле кимленикле болгъанларын ачыкълау жаны бла тинтиулени эсеплерин тизмелери бла да алышыуну къыргъаргъа боллукъ эди.

Бу гасгаынылгъан юкюла СВО-гъа къатышхан кезиуде белгисиз тас болгъанланы излеу жаны бла Уполномоченный жарашдырыгъан эмда сайтында басмалагъан мадарларыны тизмесине киргенديле.

Эжинчи бёлюмю

Инсанланы тарыгъыулары бла тилеклери Инсанла бла тышында тобешиу

Инсанларыбызны тилеклери бла тарыгъыулары - Уполномоченный тюрлю-тюрлю жашау бёлюмледе адамны эркинликлери бла праволарын сакълау не халда болгъанын билиргё, жамаатны бла властьланы къайгъырулары артыкъда бек керек болгъан проблемаланы ачыкъларгъа себеплик этген къыйматлы амалгъан биргди.

Инсанларыбызны социал, жашау журтла-коммунал, урунуу эмда пенсиялары тёлеу, тынгылы медицина багъыу эмда дарманла бла жалчытыу, дагъыда тутулуп тургъанланы эркинликлери сакъланырча этиу жаны бла праволарын къоруулаучу Уполномоченный, башха жыйладача, дайым эс бургъанлай турады.

2023 жылда Уполномоченныйге 540 тарыгъыу бла тилек тюшгенди, аладан 3-сюн къауум адам бирге жазыр жибергенди. Ала конституция правону бу къауумларына кёре юлешиннгенديле:

энчи (инсанлыкъ) эркинликле (жашаргъа, намысын сындырмазгъа, инсанлыгъына киши къатылмазына, инсанлыкъгъа, къыралны ичинде тыйгъанчыл жюрюргё, сюйген динин тутаргъа, окюмун айтыргъа бла сёлеширгё эркинлик, информациягъа эркинлик эм башхала) – 50;

экономика эркинликле (энчи иеликге, предприниматель иш бла кюреширгё, жерни хайыранлыгъна, таможнялы юсюнден законодательство бла байламлы соруулагъа эм башхала) – 31;

мадаиит эркинликле (ана тилде сёлеширгё, окъургъа, жазаргъа, билим алыргъа, къыгъармачылыкъ бла юкреушюнде, дерсле бергёге, мадаиит жашауга къатышыргъа эм башхала) – 17;

политика эркинликле (айырыгъа, къыярал кыллыкъда ишлергё, жер-жерги самоуправлениягъа, сюдню онуулуна къатышыргъа, къыярал власть органлагъа бидириу этергё, СМИ-гё эм башхала) -1;

Уголовный жуугъалыкъдан ауушхан ол ишни, инсанлыкъ сюд ишни, администрация правосу бузукъулукъна бла байламлы ишлени, администрация сюд ишни кезиулеринде правосу бузукъулукъ этмеу, тутмакълыкъ инсанланы праволарын сакълау) – 292;

энчи акер операциягъа къатышханладан бла аланы юйюрлерини адамларындан келгенлеге бла тарыгъыуларга – 23;

болушханлыкъ эмда себеплик этгенибиз ючюн аспас къатыгъа – 10.

Бизге тюшген тарыгъыуланы бла тилеклени саны былай юлешиннпди:

Къабарты-Малкъар Республикада УФСИН-ни бла Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ны тутмакъларында инсанланы приёмгъа алыу -211 (75).

Тарыгъыулда бла тилекле жибериген шахарла бла районла:

Нальчик ш. – 168 (189);

Баксан ш. – 9 (10);

Прохладный ш. -7 (7);

Баксан район – 8(7);

Май район – 7 (10);

Урван район -15 (6);

Прохладна район -88 (42);

Терк район – 6 (5);

Чегем район -36 (43);

Черек район -163 (12);

Эльбрус район – 8 (5);

Зольск район – 9 (0);

Лескен район – 10 (6);

Россий Федерацияны башха субъектлери – (10 923);

тыш къыярна – 0 (2).

Тарыгъыулны бла тилеклени барысыны араларында следствие эмда дознание органланы ишлерине (жукъ этмегенлерине) тарыгъыуна 31 процентге азайгъанлыгъа эмда 2022 жылда 48 болгъан эселе, быттыр 33 бла чекленгенديле.

Республиканы тотуруучу власть органларыны, жер-жерги самоуправленияны органларыны эмда коммунал жумушла бла юкреушенлени ишлерине (жукъ этмегенлерине) Уполномоченныйге жибериген тарыгъыуланы бла тилеклени саны 91 (174) болгъанды. Аланы азайгъанларыны сыйтауларындан бири башха жумушла бла байламлы тарыгъыуланы да азайгъанлаярыды. Жашау журтла бла байламлы соруула 25-теديр (28), социал жалчытыу – 33-теديр (51), урунуу халла – 9-таديр (23), жер бла байламлы халла – 11-теديр (21) тюшгенديле.

Инсанланы соруулагъна Уполномоченныйге, тёрде белгиланыча, республиканы тотуруучу власть органлары эмда федерал органланы жер-жерги органларына бла бирге тутмакъланы жокъдан эмда тарыгъыулада этилген бидириулени тюз болгъанларын бла къалгъанларын тинтип, аллай къарагъанды.

Аллай тинтиуле асламысында федерал прокуратурасыны, Къабарты-Малкъар Республикада УФСИН-ни, Къабарты-Малкъар Республикады Жамаат къаравуларыны къаууму, Къабарты-Малкъар Республиканы Урунуу эмда социал къоруулау министерствосуну, Россий Федерацияны Пенсия эмда социал страхование фондуну Къабарты-Малкъар Республикада Бёлюмюню келечилери бла бирге бардыырлыгъандыла.

Тутуп тургъанланы тарыгъыуларына бла тилеклеринде уа асламысында КъМР-ни Жамаат къаравуларыны къаууму эмда КъМР-де УФСИН-ни келечилери бла бирге къаралгъанды эмда керекли мадарла олсагъат этилгенديле.

2023 жылда республикада адамны эркинликлерине бузукълукъ этиу шартла артыкъ кёп болмагъанлыгъы тохтаудыргъанды.

Инсанланы тарыгъыуларына бла тилеклеринде къаралгъандан сора, Уполномоченный къыйын жашау болумгъа тюшгенлени тюрлю-тюрлю ж

Бла уполномоченныйге 2023 жыл ючюнден юсюнден суруклады

ишге алыргъа унамау, урунуда къоркъуусузлукъ жорукъланы бузуу бла байламды 11 (5) аманлыкъчы ишни тинтгенди. Урунуу байламлыкъла жаны бла болум тарыгъыланы бла обращениланы сыйтауу боладыла, ала ол санда Уполномоченныйге да келедиле.

Инсаннары обращениларын бла республиканы тотуруучу власть органлары эмда федерал власть органланы жер-жери органлары бла къысха байламлыкъ тутуп тамашлагъанбыз. Аслам сорулары жерине барып толтургъанбыз, дагъыда хапар жыйып, тарыгъыуда айтылгъан болумну юсюнден бидириулени эмда шартланы тинтип да.

Алай бла, Прохладный шахарны прокуратурасы къатышып, жерине чыгып, Г.С.-ны таратмау тинтилгенди, ол «Бизни юй» ГУК-ну управляющий компаниясны директору П. Прохладный шахарда аланы кёп фатарлы юйлерини юй башын бла технический этажда коммуникация ызланы ремонт этиу жаны бла тилекленге кылакъ салмагъанлай айтханды.

Эселе, аны бла бирлешген тишируну бла коммунал организацияны араларында даула кетиргиледе, экю жаны да ремонтну халы эм бардыгыу заман болжалы бла келишгендиле.

Е.-ни уполномоченныйге заявленисына кёре, аны къошуусу М. битеу юйню хайырланыуунда болургъа тийишли ырысхары кесине тап алда тюрлендиргенди, алай бла Нальчик шахар округу прокуратурасы. Нальчик шахар округну жер-жери администрациясыны келечилери бла бирге тинтиу бардыргъанды. Нальчик шахарны прокуратурасы тинтиуню эсеплеринде кёре М.-ни кесине талпыкъчыгъа этген ишлерини сыйтауундан экю юйюрню энчи фатарларына эркин кирирча чекле бузулгъанлары белгиленгенди. Нальчик шахарны прокуратурасы, тинтиуню эсеплеринде кёре, бузукъчыгъа Россей Федерациясыны Жашау журтла кодексини 36-чы статьясыны 3-чю кесегине тийишлилиге амалланы этерча, Нальчик шахар округну жер-жери администрациясына предложение жибергенди.

Байламлыкъланы бир порлюючюча Уполномоченный надзорлукъ этген прокуратурагъа муниципалитет органланы бла муниципал коммунал службаланы ишлерин тинтирча предложениле бла байламлы обращениланы хайырланады. Уполномоченныйни Чегем районну прокуроруна обращениясы аллай байламлыкъны юлюсююр, анда сора «Чегемрайводоканал» МУП-ны директоруна законнга бузукълыкъ этиуню кетериу эмда Шаушука элде жашагъан К.-ны тийишлисича тадпырылмагъан коммунал жумуш ючюн тёлеуню жангыдан санарча этиу жаны бла представление чыгъарылгъанды.

Уполномоченныйни къатышыуу Алтуд элде жашагъанланы бла белгиленген элде экологиягъа заран келтирген тауукъ фабриканы законсуз ишлеген ЖК предприятиеуню ишлеринде ырысхарны ючюн жылдан артыкъ заманны барсын дауну КъМР-ни Бас Сюдюню граждан ишле жаны бла сюд коллегиясында жетишимни тамашланыууна себелик болгъанды. Алтуд элде жашагъанланы атларындан А. Уполномоченныйге ырысыклыкъ къатысыгъ жазып жибергенди.

Черек районда жашагъан Ч. деген тишируну Уполномоченныйге искиви заявлениясны проектин хазырлауда юрист болушлукъ излеп келгенди эмда сюдде граждан даулашлагъа къарау тамаслангандан сора, ырызыгъысын билдирип, письмо жибергенди.

Аллай письмо Ш.-дан да келгенди, анга Уполномоченный хайырланнган табийгъат газ ючюн борчну реструктуризация этиу эмда толусчыл тёлеу жаны бла жарсыуна болушуннган. Х. деген да ызыгъысын билдиргенди, анга Уполномоченный сабийлери ол кеси ишлеген жерден узакъ болмагъанлай Нальчик шахарда «Намыс» реабилитация арада сабий садха тюшюмге себлендиле.

Жарсыуна, социал тюзюкюню темасына ыйайтыгъа тошеди. Пенсия жыл сайынгы болгъанда Россей Федерациясыны бир-бир законлары адамны совет кезиуде жетишимлерин эсге алмагъанлары тарыгъадыла. Обращениларыннда ала совет властыны заманында, андан сора кезиуде онла бла жылланы заводлада, фабрикалада, колхозлада эм совхозлада бет жарыкъны урунуп, пенсиягъа чыкъгъанда уа, он жылна бла санагъан стажларына, предприятиялны, учреждениялны, организацияланы, партия эм комсомол органланы аслам халда берилген махтау къагъытларына да къарамагъанлай, аш-аськы, дарманла сатыр алыргъа жетмеген гитче пенсия алгъанларын белгилейдиле.

Он жарсыуну бир 2022 жылны эсеплеринде кёре этилген докладда да белгиленбиз эмда Къабарды-Малкъар Республикасы «Урунуучу ветераны» атны бериуню болумларына эм низамыны юсюнден» 28.07.2006 жылда чыгъарылгъан 57-РЗ номерли Законна тюрлениуде кийириуню тюз санагъанлыбызны билдиргенбиз, анга кёре Законну 2-чи статьясыны 1-чи кесегин «Урунуучу ветераны» атны берну соруугъа къаргъанда, урунуу стажну уллулугъуна, совет, партия эм профсоюз органланы саугъаларына бла белгиленгенлерине къарагъа пункт бла толтургъъа боллугъун белгилегенбиз. Сорууну тындыргъанда, белгиленген болумланы зеле аллы, урунуучу ветераннары бла байламлы федерал законну къабул кёрселе, андан да хайырлы боллукъ эди, алай бла башха-башха субъектледе «Урунуучу ветераны» атны бериуде болумланы бла низамны эмда от алгъанлыгын сора льготаланы Россей Федерациясыны битеу тийресинде бирча этил.

Была эм былагъа ушагъан башха жарсыуна республикада билекли изленнген инсанлагъа системалы халда болушукъ тадпырыуну къураргъа тийишлисин кёргюзтедиле. Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйлени институтларыны уполномоченныйлени институтларыны жаны стратегиясы борчлары къурагъанларына шагъатлыкъ этеди, ол жаланда бузулгъан эркинликлени къорулау бла чеклеген къалмагъанлай, кыйын жашау болумгъа тюшген энчи адамгъа да болушукъ тадпырыу бла байламлыды.

Бешинчи бёлюмю

Саулукъ сакълау эм дарманла бла жалчытыу жаны бла инсанланы эркинликлерин къорулау соруула

Арт жыллада республикада жамауатха качестволу медицина жумуша тадпырылгъанча кёп зат этилгенлиги белгилеп тийиштиди. Саулукъ сакъланыу магъанылы программаларды дуркёрлендирде эм жашауда бардыгъладыла. Аланы бла борчлары медицина болушукъны хар адамгъа да эркин жетиуюню, жашауну узунлугун кёбейтиуюю, социал магъанылы ауруулардан ёлюмлени азайтыуду, саулукъ сакълау махкеемени материал-техника мурдаранын кючейтиуду.

Больницаланы, поликлиникаланы ишлерини, аланы шёндюгюлю медицина оборудование бла жалчытылынлыкъ соруулары республиканы таматаларыны бла муниципал къурауларыны оноучуларыны эсеринде. Социал магъанылы ауруулану диагностикаларын бла багъыуларын игилендиригуе улу эс бурулгъанды. Ол мурагда болжаннган ырысхы бёлюнде да кёбейтилиннгенди. Алай бла, жаранда 2023 жылда 9,9 миллиард сом бёлюнгенди. Болушукъ биютюн изленнген инсанлы дарманла, медицина керекле эмда энчи багъыу аш-аськы бла жалчытыу федерал эм республикалы биджетни ачасына тутурулады.

Аны ючюн а инсанланы республиканы саулукъ сакълау организацияларында медицина болушукъна ызыгъысыларды 63,9 процент болгъанды. Бизге граждаилардан медицина жумуша, дарманла бла жалчытыуда кемчиликлени юсюрринден тарыгъыуна келеди.

Ш., Г., Т., Х., эм К. деген ишлерингеча кёре Уполномоченный алагъа даржакъы медицина болушукъ берилирча себелик этгенди. Жаны жыл къатлан абадагъына Ш. деген тутуп, ол Г. деген да, Т. деген тишируну да Санкт-Петербург шахарда хирургия операция этеру ачча болушукъ алыуда себелик этилгенди.

Орфанный ауруулары болгъан инсанланы дарманла бла жалчытыу алгъынча жарсыулай къалгъанды. Ол жарсыуну тындыруу бла биз бир неча жыл юсюрешлендик. Биз ишлерге тийишдик, ол ызда ахшы тюрлениу ызла эсленгенди, биютюндю энчи федерал фонд къурагъанлан сора. Алай биютюнюкге белгили болуп тургъан саусуланы багъыуну ырысхы бла жалчытыу иги да азлыкъ этеди. 2023 жылда инсанланы ол къауумунаден планнга салынгъан ырысхъан – 140,59 миллион сомдан 79,95 миллион сом бёлюнгенди, къыллыкъ 43,1 процент болгъанды. Льготаланы жалчытыу бла байламлы ол ызда тийишли. Аланы бла федерал биджетден ачхана къыллыгъы 53,9 процент болгъанды. Алай бла тийишли службаланы «федерал» льготаларыны дарманла, медицина керекле эм энчи багъыу аш-аськы бла байламлы ислемлерин толтургъанда, сакъльыкъларын ангыларгъа кыйын тойюлдю.

Республиканы медицина организацияларинде, биютюн порленилгъен бирнинчи звенда, специалистлени жетишимени сезиледи. Ол жарсыуну кётерир ючюн, сынамгъа целевой приёмну бла целевой окъуутуну кийириргъе тийишли болур эди, дагъыда ординатурада бла аспирантурада окъутуну кенгирек хайырланыу да.

Саулукъ сакълау министерство элледе бла уазакъ тийреледе орналгъан медицина махкеемеле ишчиле келирча этер ючюн «Земский доктор/Земский фельдшер» программаны тиррекъ хайырланыргъа чакъырдыгъанды.

Къабарты-Малкъар Республиканы Саулукъ сакълау министерствосуну бёлюмюнде постграмаллагъа чурулларны неда аны ышарлары болгъан саусулагъа медико-психология консультациояне кабинетледе, психиатр врачланы кабинетлеринде медико-психология, энчи медицина болушукъны тандырыу ышаннгылы системаны жараштырыу жаны бла ишлерин андан ары бардыгъыргъа тийишлиди, андан сора да, психикаларыны бузулуулларындан къыйынлыгъанлагъа энчиленген психоневрология диспансерде психосоциальный реабилитация бардырыргъа да.

Алтынчы бёлюмю

Пенсияларыны, саулукъларындан чекленген онглары болгъан инсанланы, ёксюзлени эм ата-аналары къарамай къойгъан сабийлени эркинликлерин жалчытыу жаны бла иш

Тёредеча, Уполномоченныйни ишинде башы ызладан бири пенсияларыны, къолайсызланы эм кыйын жашау болумлагъа тюшген инсанланы эркинликлерин къорулауду, андан сора да, ёксюзлени бла ата-аналары къарамай къойгъан сабийлени жашау журтла бла жалчытыу федерал законну тотуруулуда къарауду.

2023 жылда Россей Федерациясыны Пенсия эм социал страхование фондуну Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмю бла кыысха байламлыкъ сынам андан ары бардыргъанды. Бёлюмню председатели Н.Х. Баков бла Уполномоченныйни араларында 2023 жылда 11 июльда граждаилны пенсия бла жалчытылынлыкъ эмда социал белекли тадпырылыу бёлюмде биргге ишлеуню келишиими къурагъанды.

Бизни оюмубузгъа кёре, келишимни жашаугъа кийириу социал политиканы бардыгыуда борчланы кечеткеню толтурулуулларына, пенчичиланы эркинликлерин жалчытыргъа, хар инсанны сейирлерин къорулауда социал белекликни заманында эм толусчылай тадпырыгъуз себелик болукъуз.

2023 жылда Уполномоченный обращениялгъа къаргъанды:

С. – тишируну пенсия эркинликлерин къорулауна, Липецкая областьда ишлеген кезиуонде пенсия стажына шагъатлыкъны табыуну тилегенди;

К. – пенсия стажын жангыдан санарча болушукъ излегенди. Тишируну Россей Федерациясыны Пенсия эм социал страхование фондуну Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюнде приёмгъа тюшюрча себелик этилгенди;

2023 жылда октябрьде Уполномоченныйге Б. деген тишируну аны анасыны пенсия счётунда «Идар» ООО-ну управляющий компаниясыны ишчилери кёпфатарлы юйюню жумушларынаден 7100 сомну дауна алгъанлагъа себелик этилгенди эмда аны ыхыйарчы бла болушукъ тилегенди. Уполномоченный къатышханлай, бир кюнню ичинде анасына ахчасы къайтарылгъанын билдирип, тишируу этилген болушукъ ючюн ызразылыгъын билдиргенди.

2023 жылда 28 декабрьде Уполномоченныйге К. деген биреулен къагъыт жибергенди. Анда ол аны юйюню ыхыйын жашау болумда болгъанлыны юсюнден жазгъанды. Эсеплеп, бз К.-ны болушурча Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуна письмо жибергенди. Сорау тийишлисича тамаслангандыгъа. Артда К. адресибизге къагъыт жибергенди, анда ол: «... Сизни айыгыгъыздан юйюрюбюз 100 кимге ыхыйын бла болушукъ алгъанды, аны биз экю къагъыт сабийбизге бек керек болуп тургъан багъыуна къаратырыкъбыз», - дей эди. Быллай ызразылыкъ къагъытла бизни къуандырадыла эмда жюреклерибизни жылытадыла.

Ырысхы болушукъну алырча себелик этиуюбюзню В. деген ненсияны тишируу излегенди. Уполномоченныйни кёрюстююне кёре, Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуна письмо жибергенди. Сорау тийишлисича тамаслангандыгъа. Артда К. адресибизге къагъыт жибергенди, анда ол: «... Сизни айыгыгъыздан юйюрюбюз 100 кимге ыхыйын

Къабарты-Малкъар Республиканы Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни 2023 жылда ишини юсюнден доклады

Ахыры. Аллы 1,2,3-чю бетледеги.

социал жаны бла къарыусуз инсанлагъа ресоциализация жаны бла энчи мадарла берирге тийишлиди (сакъэтлагъа, къолайсыз юйюрледе жашагъан акъылбалыкъ болмагъанлагъа).

Онунчу бёлюмю

Уполномоченный къырал власть, жер-жерли муниципал органла, коммерциялы болмагъан организацияла эм жамаат къымылдауна бла къыйынлыкъла

Уполномоченнийни бла Къабарты-Малкъар Республиканы Жамаат палатасы бла байламлыкъла хайырлы болгъанларын белгилечрады. Къабарты-Малкъар Республиканы Жамаат палатасыны эм Уполномоченнийле эксперт советни жыйылыуларында адамны эркинликлерин сакълау, граждан обществону институтларын айнытыу жаны бла соруула дайым да сюзюледе.

2023 жылда Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республиканы Жамаат палатасыны юч жыйылыуында сёлешгенди, Жамаат палатаны башчысы Х.А.Бердов Уполномоченнийле Эксперт советни кенгешлеринде эки кере къатышханды.

Къабарты-Малкъар Республиканы Жамаат палатасы эм Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республиканы Жамаат къараучу комиссиясы (ОНК) бла байламлыкъла жюрютедиле. Он тутулгъанланы эркинликлерин жалчытыу жаны бла мадарланы толтурады.

2023 жылда июнда Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республиканы жамаат къоркъуулукъ, законлулукъ жалчытыу эм Жамаат къараучу комиссия бла байламлыкъла жаны бла комиссияны жыйылыуында «Жууапха тартыу учреждениялада эркин болгъанла, уголовный жууапха эркинликлери сыйыылмай тартылгъанла къайтарып аманлыкъларла къатышмаз ючюн профилактика соруулада ведомствола аралы ишни игиледириу, он санда ресоциализация эм социал адаптация соруулану тамаулау» деген темагъа доклад эттинди.

Мындан арты да байламлыкъланы мадарларын бла амаллары игиледириге, аны хайырлылыгъын айнытыргъа керекди. 2024 жылда ОНК-ны жанты къауму бла байламлыкъланы къурагъа, право сакълаучу сферада законланы игиледириу жаны бла кесибиз башламчылыкъла эмгеге, аланы эстергиллеригне тутуучлукъ этергге, тутмакъланы арасында право билимни жайыугъа бурулгъан жыйылыуланы бирге бардырыргъа, эркин болгъанланы жамаат жашаугъа къайтарыу ишни тамамларгъа тийишлиди.

Уполномоченнийле Эксперт советни къаумунда тёрели динлени къулдукълары, алимле, жамаат организацияланы бла биргиулеринде келечилери киреديле. Советни жыйылыуларында жамаатны жарсыт-хан, къайгъыртхан соруула сюзюледиле.

Уполномоченнийни бла Уршыну, урнууну, Сауутланнган кючлени эм право низамны сакълаучу органланы ветеранларны битеуроссей жамаат организациясыны Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмю бла ветеранланы эркинликлерин бла праволарын сакълау жаны бла къабыл кёрюлген Келишим жашауда хайырлы тамамланады.

Уршыну эм урнууну ветеранларыны республикалы совети бла бирге «Аллай усталыкъ барды – Ата журтну къоруулау» деген аскер-патриот акциясы бирге бардырыу тёреге бурулгъанды. Аны чекленирде 2023 жылда 25 апрельден 25 майгъа дери республиканы кадет школларыны барысында да тюбешиуле къурагъанды.

Уполномоченный, «Россейни юристлерини ассоциациясы» битеуроссей жамаат организацияны Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмю эм Х.М.Бербеков атты Къабарты-Малкъар къырал университетни юридический клиникасы 2023 жылда адамны эркинликлерин сакълау эм хакъысыз юридический болушлукъ бериу жаны бла план халда бир ненча жыйылыу къурагъанды.

Он санда 2023 жылда 30 июнъда хакъысыз юридический болушлукъ берииню Битеуроссей юкюнде Уполномоченный эмда аппаратны къулдукълары, «Россейни юристлерини ассоциациясы» Къабарты-Малкъарда регион бёлюмю бла бирге кыйын жашау болумгъа тюшген инсанлагъа хакъысыз юридический болушлукъ берииню Битеуроссей юкюнде къатышхандыла.

2023 жылда 24 ноябрьде Уполномоченный эмда аппаратны къулдукълары «Россейни юристлерини ассоциациясыны» Къабарты-Малкъарда регион бёлюмю бла бирге «Единая Россия» политика партияны регионлада жамаат приёмнийлеринде инсанланы тиякелерине бла тарыгъыуларына тынгылагъандыла.

Быллай тюбешиулени кезиуонде инсанла праволу соруула жаны бла анчыгъалыгъа аладыла, къырал эм муниципал власть органлагъа тилек этгенде, сюдде граждан ишлени тинтгенде, бирде уголовный эм административ ишле сюзюлгенде юридический жаны бла болушлукъ аладыла.

Уполномоченнийни бла граждан обществону институтларыны аралларында хайырлы байламлыкъла жаланда эки жаныны да сейирлери болгъан кезиуде жалчытылыпырыкъдыла.

Граждан обществону институтларыны адамны эркинликлерин бла праволарын сакълау жаны бла конференциялада, «тёрегек» столлада, кенгешледе, алача башха тюбешиуледе къатышылыулары жаны бла сынау жыйылыдырылгъанды. Уполномоченный эмда Къабарты-Малкъар Республиканы Жамаат палатасы, Къабарты-Малкъар Республикада ОНК, «Россейни юристлерини ассоциациясыны» Къабарты-Малкъарда регион бёлюмю бла бирге «Единая Россия» политика партияны регионлада жамаат приёмнийлеринде инсанланы тиякелерине бла тарыгъыуларына тынгылагъандыла.

Быллай тюбешиулени кезиуонде инсанла праволу соруула жаны бла анчыгъалыгъа аладыла, къырал эм муниципал власть органлагъа тилек этгенде, сюдде граждан ишлени тинтгенде, бирде уголовный эм административ ишле сюзюлгенде юридический жаны бла болушлукъ аладыла.

Уполномоченнийни бла граждан обществону институтларыны аралларында хайырлы байламлыкъла жаланда эки жаныны да сейирлери болгъан кезиуде жалчытылыпырыкъдыла.

Граждан обществону институтларыны адамны эркинликлерин бла праволарын сакълау жаны бла конференциялада, «тёрегек» столлада, кенгешледе, алача башха тюбешиуледе къатышылыулары жаны бла сынау жыйылыдырылгъанды. Уполномоченный эмда Къабарты-Малкъар Республиканы Жамаат палатасы, Къабарты-Малкъар Республикада ОНК, «Россейни юристлерини ассоциациясыны» Къабарты-Малкъарда регион бёлюмю, Х.М.Бербеков атты Къабарты-Малкъар къырал университетни юридический клиникасы, Урушну, урнуунну, Сауутланнган кючлени эм право низамны сакълаучу органланы ветеранларыны битеуроссей жамаат организациясыны Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмю къураган илму-практика конференциялада, «тёрегек» столлада, алача башха жыйылыулагъа къатышыу жаны бла сынау да уллуду.

Уполномоченный эмда къырал эм муниципал власть органла, право низамны сакълаучу структурала, ала бла бирге ya коммерциялы болмагъан организацияла, жамаат къымылдауна бла байламлыкъла ишлейди. Аланы асламы бла адамны эркинликлерин эм праволарын сакълау жаны бла келишимге къабыл кёрюлгенди.

Афганистанны, жер-жерли къаугъаланы бла урушланы ветеранларыны Къабарты-Малкъарда бёлюмю, Нальчикде ветеран организацияла, Черекелилени къабыл аралы ассоциациясы, «Алан» жамаат биригиу бла кёп жылланы ичинде хайырлы байламлыкъла къурагъанбыла. Дин биригиулени оноучулары, тутмакълада тургъан инсанланы эркинликлери къалай сакъланнганын тинтген жамаат комиссия бла бирге иллеу жаны бла сынау да барды. Уполномоченнийни коммерциялы болмагъан организацияланы келечилери бла бирге инсанланы приёмгъа алыу иш магъанаблыгъын кёрюштёнди.

Уполномоченнийни Политика репрессиялагъа тюшгенлени ассоциацияны бла да байламлыкъла ишлейди. Болсада Уполномоченнийни политика репрессияны ачыкъгъын, зорлугъун сынагъанланы хайырланып, политика эм социал жыйылыулагъа, къажалулукъ кёрюп болмаулукъну туудургъа кюрешгенледиле бир жаныныда тургъан.

Регионлада уполномоченнийлени гражден обществону институтлары бла байламлыкъланы хайырлылыкъларын игиледириуню ан аллары право сакълаучуланы арасында терк-терк сюзюледи. Сёзге, Россей ФедерациядА Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный Т.Н. Москалькованы башламчылыгъы бла «Регионлада адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени граждан обществону институтлары бла байламлыкълары» темагъа «тёрегек» стол къурагъанды.

Белгилегенибизча, граждан обществону институтларын айнытыу эм ала бла байламлыкъланы жаны соруулагъа аз хыр жыйылда власть органла бла бирге жамаат да энчи эс бурады. Регионлада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени эм аланы аппаратларыны бу иште магъаналары уллуду. Башха жанындан а – бу ишни низамы закон бла белгиленмегенди. Бюгюнлюкде Уполномоченный къурагъан эм тамалагъан жумуша аз ресурсларыны, жер-жерлю муниципалларыны, жарсыуларыны, ишлерине жууаплы кёзден къарагъанларыны хайырындан эмда адамны эркинликлерин бла праволарын сакълау ишге не кьадар кёп граждан институтланы къатышдырыр ючюн бардырыладыла.

Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный граждан обществону бла властьны байлагъан амалды. Законда уполномоченный жууаплы къуллукъчуланы ишлерине (борчларын толтурмагъанларына) тарыгъыуланы тинтирге борчлу болгъаны жазылыпды. Ала регионлада право сакълаучула адамны эркинликлерин бла праволарын жалчытыу ишде власть эм граждан общество бла байламлыкъланы къурауда уллу ишни толтурадыла.

Уполномоченный инсанланы бузулгъан эркинликлерин жангыртыу жаны бла Уполномоченнийни хайырлы тамаллар ючюн анга салынгъан жууаплылыкъланы къырал, жамаат эм башха структурала бла бирге толтургъа тийиллиди.

Право сакълаучула регионлада уполномоченнийлени билимлерине, сынаугъанлыгъа, жамаатда даражалары бийикде болгъанларына да къарамай, анга аппаратыны залыгъы да къаншулу, правону сакълау жаны бла магъаналы ишни толтурургъа онглары жетиллигенлеринде эс бургъанды. Аны себепли къырал право сакълаучуланы бла къырал эм муниципал власть органла, депутатла, право низамны сакълаучуланы араларында байламлыкъланы бирдиргилген системасын къурагъа тийишли болгъаны баямды. Анда уя граждан обществону институтларыны магъаналары улууду – жамаат эм социал жумушланы толтургъан коммерциялы болмагъан бириги.

Уполномоченнийни 2023 жылда ишини эсеплерин чыгъара, Россей ФедерациядА Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни институтуну праволу мурдору эм правону сакълада амаллары асыры кенгден, жамаат институтла бла байламлыкъланы керекликлерин, аласы ишлер онг болмагъанын энтта бир кере чертиргге тийиллиди.

Аны бла бирге уполномоченнийлени ишлеринде чырмаулану юсюлериндеи айтыргъа керекди. Хакъыда цифрлы билим бёгени бла адамла тиякелеригн федерал Уполномоченнийге, къырал эм федерал ведомстволаргъа кесларе жиберилгенле. Регионлада уполномоченнийлени онглары уя алай кенг тюйюлдюле.

Аны себепли Уполномоченный граждан обществону институтлары бла не жаны бла да байламлыкъланы кенгертиргге керекди, он санда информация бла алышынырыгъа да. Ишни хайырлылыгъын тергегенде, граждан обществону институтлары бла байламлыкъланы артыкъда магъаналы шартха санаргъа тийишлиди.

Онбиринчи бёлюмю

Право жаны бла жарыкъландыруу эмда басма органла бла байламлыкъ жюрютюу

Арт кезиуледе къыркъыл, граждан жамаат да, право жаны бла билимсизликдеи эмда правоГа къажау туруудан кытулуугъа уллу эс бурут тебиргенлине. Бизни жашауубузда кёп хата-палаканы тамыры инсанла кесларине эркинликлерин билмегенлериндеи чыкъгъанын анчылау, кеч къалгъан эсе да, эди келип баштаргъанды. Башха миллетлени, расаланы, динлени адамларыла сыйнамакъ берируге тагьнылгъанлагъа адамлыкъ сезим, жыйылыпы тургъан экономикалы эмда социал проблемаланы жетишимни тамамларгъа болгъуу да баямды.

Къалкъда юридический, экономика эмда социал жаны бла не аз да билимге эмда кесини эркинликлерин бла сейирлерин къоруулай билген хунери болмаса, биогюнлюкде правоку къырал эмда граждан жамаат къурар амал болгъуч тюйюлдю. Анга уя Россей Федерациялы Юстиция министерстволу Къабарты-Малкъарда Управлениясыны башчылыгъында бардырылгъан, инсанланы право жаны бла жарыкъландыргъан программа себепли эди. Аны чекленирде илму-сынам конференцияла, «тёрегек столла», форумла, Уполномоченнийни аппаратыны келечилери да къатышып къураргъан право жаны бла дерсле бардырыладыла. Сёз ючюн, 2023 жылда 8 декабрьде, ООН-ны инсанны эркинликлери бла байламлы Декларациясы къабыл этилгени 75 жыл толгъанына жорталанган право жаны бла Битеуроссей дерсге къатышыкъды Уполномоченный. Он анда 10-11-чи классланы окъуучуларына инсанны эркинликлери бла байламлы билим алыуну эмда адам кесини эркинликлерине тюшюнгенини магъанасыны, он жашауда хайырлы болгъуну юсюнден да айтханды. Кесини эркинликлерин къоруулагъа керек болса иделенгени да биндиргенди.

Инсанны эркинликлерини эмда аланы къоруулауну юсюнден билимни жаяр хыйсан бла китапла, брошюрла басмаланадыла, граждананла праволу сезим къурагъа керекликин жамаат ангыларча этиледи. Уполномоченный «Къабарты-Малкъар Республикада граждан жамаат эмда инсанны эркинликлерин къурау» китап серияны (битеу да экеу) чыгъарды. Анда республикада, Россей Федерациясыны субъектлеринде граждананы эркинликлерин къоруулау бла байламлы ахшы сынамны юсюнден айтылады.

Россей ФедерациядА адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченный Т.Н. Москалькова хакъысыз юридический болушлукъ берииню Бир юкюнде 13 бла Бир юкюнде, Бу ишге Уполномоченный кеси, ани аппаратыны ишчилери, КъМР-ни юристлерини Ассоциациясыны башчысы Ж.А. Тенгизова, Уполномоченнийде Эксперт советни келечилери, белгили юристле Х.А. Евгажукова, Мызыланы М.Т. бла къатышгъанды. Акциялы кезиуонде 35 инсанны болушлукъ берилгенди, экги граждананы энчи приём бардырылгъанды, аланы айтханларын эсге алып, сюзюрге дегендиле.

Правону къоруулау эмда коммерциялы болмагъан организацияла битеу берилген онгланы толуракъ хайырланып, ведомстволаны бары бла да бирге ишлеп, республикада жашаугъанланы право жаны бла жарыкъландыргъан амаллану жарашдырыргъа керекдиле.

Онекинчи бёлюмю

Россей Федерацияда адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченный эмда аны аппаратны бла байламлыкъла. Россей Федерацияданы субъектлеринде уполномоченнийлени сынамларын хайырланыу

Арт жылларда, Белгиреек да «Об обсуждении» Россей Федерацияданы уполномоченных в субъектах Российской федерации» федерал закон къабыл этилгени бла, субъектледе уполномоченнийле, Россей ФедерациядА адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченный эмда аны аппараты бла биотюнда кыйматы байламлыкъла ишлейдиле.

Къыдыргъан уполномоченнийни, граждан обществону институту ишни къураугъа тири къатышуаны, халкъла аралы омбудсменле бла да жуукъ байламлыкъла жюрюттени себепли, Россейде правону къоруулаучуланы даражалары къыралыбызны ичинде эмда тышында ёсгенин белгилеге тийишлиди. Биз анга Бирлешген Арап Эмиратлада да Сербия Республикада правону къоруулау жаны бла халкъла аралы конференциягъа къатышханбызда тюшюнгенбиз.

Омбудсменни Европалы институтуну Президенти Драгомир Милков, Тюркню омбудсмени, башхала да Т.Н. Москалькованы кёп ыразылыкъ сёз айтхандыла. Ала аны тирилигин, кёпдеен келген адет-ёреленги къоруулай билгенин, шёндюгю дунияда адамны эркинликлерин къоруулауну жалчытханын белгилегендиле.

Россей ФедерациядА субъектени уполномоченнийлерини координация советлерини кенгешлерин бардырыу тёреге айланнганды. Алада этилген оноула эмда рекомендацияла регионлада сюзюледиле, бизде болмагъаны эмда онгларла келиширча этиледиле. Он кесини къыймагъан кёрюштери, битеуроссей сынамны да эсге алып, республиканы тийресинде инсанны эркинликлерин жалчытыу борчланы тамамларгъа онг береди.

Россей ФедерациядА адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченнийни аппараты бизге бек улуу болушлукъ этеди. Бегирек да энчи аскер операцияны бардыгъын кезиуде (тас болгъан аскерчилени излеу, ёлюклени тохтаталыгъы, жерешлерибизни жесирден чыгъарыу, ёлген аскерчилени юйдегилеригне эмда сакъатларгъа регионлада биледик этиу сынамны жайыу). Аппаратны келечилери правону къоруулау ишни тамамларгъанда илму-методика жаны бла болушлаграы себепли чырмаулан къутулургъа, кемчилик этмезге болады.

Россей ФедерациядА субъектлеринде уполномоченнийлени ёбюсю бла кыймматлы байламлыкъла къураугъанбыз. Ачыкъ халда ишлегенлери, шуёлюкъ жюрюттенлери ючюн биз алагъа ыразыбыз. Сынамларыбызы бла шагъыйрелендирген, жар жылтыкъ докладларыбызны, башха басма продукцияны да бир-бирибизге ашыргъан тёре кыймматын кёргюзтгенди. Мындан арысында да ишни ол халда бардырыр туургъа таукелёдиз.

«Россей ФедерациядА субъектлеринде инсанланы эркинликлерин къоруулау жаны бла уполномоченнийлени юсюнден» Федерал закон субъектледе уполномоченнийлени оюмларын алгъанын, правону къоруулауланы даражаларын бийикге кётергенин белгилегенге тийишлиди. Алай барды энтта да эсге алынмай къалгъан талай сопу.

Сёз ючюн, Россей Федерациясы субъектлеринде бюджетлени бир халда къурау, уполномоченнийлени ишлери жалчытхан адамланы саны, аланы айлыкълары бла байламлы оюм ары тюшмегенди. Юлгоге быллай шарт: бир-бир субъектледе уполномоченнийни штаты алтмышдан аслам адам болады, башхаларында уя аны аппараты оксына жокъду. Тургъан жерлери, транспорт бла жалчытылынгланлары, хакъылары бла да ол бла бирдиле.

Субъектледе уполномоченнийлени ишлерине, он санда къуллукъларын толтургъанда, къоркъуусузлукъ гарантиялары закон бла белгилергге керекликини юсюнден оюм да повесткадан кетерилмегенди. Дагъыда тутуп ганы эм терсленгенни тарыгъыуун сюзюп, аппаратны ишчиси следователькен дарджалы, дарджа керек болгъанын да тюзге санарча тюйюлдю. Аны этерча уя Уполномоченный да къол салып алай пислыу жазаргъа керекди.

Онючюнчю бёлюмю

Инсанны эркинликлерин къоруулау жаны бла регионла эмда халкъла аралы байламлыкъланы айнытыугъа Уполномоченнийни къатышыуу. Тыш къыралны инсанланы эркинликлерин къоруулау

Россей Федерациясы субъектлеринде адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла уполномоченнийле регионла эмда халкъла аралы байламлыкъланы айнытыуда къаллай жерни алгъанларын эмда магъананы тутуналарын «Россей Федерациясы субъектлеринде инсанланы эркинликлерин къоруулау жаны бла уполномоченнийлени юсюнден» Федерал закон тохтаудыкъды. Аны 14-чю статьясында уполномоченнийлени аллай иш бла кюреширге право жаны бла сыйтаулаларнны юсюнден айтылады.

Инсанны эркинликлерин къоруулау сферада халкъла аралы байламлыкъла берген онгланы бла Къабарты-Малкъарда толусунлай хайырланыргъа умутлуду. Аллай байламлыкъны магъанасын республикада ишлерге неда къачып келген, сёз ючюн, тыш къыралланы граждаларын МВД-ны Къабарты-Малкъарда Черек муниципал районда болжал халда кечиндирген арасында тургъан тыш къыралны инсанланы эркинликлерин эмда закон бла белгиленген сейирлерин къоруулау кёрпёзтеди.

2023 жылда Уполномоченный эмда аны аппаратыны келечилери, тыш къыралны гражданланы жерине барып, юч приём бардыргъандыла. Аланы кезиуонде 116 инсан бла ушакъ этгендиле. Он санда Арменияны бизни къыралны граждана болгъуча себелли этигиз деп тилеген граждананы, Украинаны тийресинде энчи аскер операцияГа къатышырГа умут этген экги тыш къыралны инсанны, Ата журтларына текширек ашырыргъа себелли этилиргин излеген Узбекистанны онбеш инсанныы айтханларына зс бурутгъанды.

Обращенияланы арасында жеринде къарал, тамам этергге амал табыугъанды, Россей Федерациясы закондательствосуна эмда бизни къыралны къабыл этген халкъла аралы келишимлеге кёре сюзерча, тийишли къыралл органлагъа жиберилгендиле ала.

Халкъла аралы болум осалыка кяттеин эмда араб-израиль байламлыкъла асхер къаугъагъа кёчгенлери ючюн республиканы инсанланы болжал халда кечиндирген пунктларына 103 палестин къачхынчы келгенди. Ала ала тюбешиуле болгъудыла, приём бардырыллыкъды, обращениялары сюзюлюкдюле, кесларине да хакъысыз юридический болушлукъ берилликди.

2023 жылда таш къыралны гражданланы эркинликлерин къоруулагъа себелли этилиргин излеп, Уполномоченнийлеге аланы жуукъ-ахлулары эмда адвокатлары кеслари сёлешген шартла да болгъандыла. Адвокат С.У. Телькигова, ол къоруулагъан инсанны (Х.) сюз Беларусь Республикагъа ашырыргъа деген оноуун къурутургъа себелли этилиргин излеп сёлешгенин юлюге кятгиргге болгъудыр. Тыш къыралланы гражданларын МВД-ны Къабарты-Малкъарда Черек муниципал районда болжал халда кечиндирген арасында бу инсан (Х.) бла тюбешгенден сора, ол обращение Зольск районну прокуратурасына жиберилгенди.

Къазахстан Республиканы инсаны. Ата журтуна текширек ашырыргъа себелли этсегиз эди деп сёлешгенин сюзюп, Уполномоченный аны обращениясын бу тширмгъа ал сеедтине эмда сюд бардырылгъан жерге, Ставрополь крайда инсанны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченнийге жибергенди.

Быптыр августда Уполномоченнийге Афганистан Республиканы инсанлары Б. эм Д. заявление жибергендиле. Анда ала Россей ФедерациядА болжал халда ашыргъа эркинлик дагъыда неда визаларны болжалын энтта да талай заманнга созаргъа себелли этилиргин излей эдиле. Айтханларына кёре, ата журтларына къайтсала, аланы жашаулараына къоркъуу боллукъду, была кесларн уя юйюрлерине къайтыргъа сюе эдиле.

Уполномоченнийни обращениясына къарал, МВД-ны Къабарты-Малкъарда миграция жаны бла управлениясыны (УВМ) келечилери он инсанлагъа эркинлик къагъытланы жарашдырыргъа болушландыла.

МВД-ны Къабарты-Малкъарда УВМ-сыны келечилери Россей Федерациягъа чакъыырча документлени алырГа сюймейдиле деген инсанны (К.) тарыгъыуун тинтирге, аны Уполномоченный Нальчик шахарны прокуратурна жибергенди.

Жамаатда бола баргъан социал эмда экономика ишле, Украинаны тийресинде бардырыла тургъан энчи аскер операция да, Уполномоченнийге бизни къыралда кесини коллегалары, власть органла, граждан жамаатны институтлары бла регионла аралы байламлыкъланы айнытыу барыгъа сыйтаг берелиле.

Граждананы сейирлери жаны бла, аланы эркинликлерин да къоруулай, Уполномоченный 2023 жылда Луганск эмда Донецк халкъ республикалада, Херсон эмда Запорожье областьлада, Кемерово эмда Волгоград областьлада, Москвада, Приморье эмда Ставрополь крайлада, Къарачай-Черкесде, Чечнеде, РСО-Аланиада адамланы эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченнийлеге эмда Запорожье областьны Правительствосуну башчысы бла байламлыкъла жюрютпоп тургъанды, ала кыймматы болгъанларын да белгилейди.

Уполномоченный кесини коллегалары бла регионла аралы байламлыкъла жюрюттенни юлюгюне келтиригге болукъду:

– Приморск крайда инсанны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченнийге инсанны (Ш.) обращениясы жиберилгенди. Командир бла сёз болгъан жашын уголовный жууапха терс тартадыла деп, ол тиширыу, аны сейирлерин къоруулагъа себеллик этигиз деп тилейди.

– РСО-Аланиада адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченнийге налыкчи инсанны (К.) обращениясы жиберилгенди. Бу адам Шимал Осетия-Алания Республикада 1-чи номерли СИЗО-да кечиннген жашына медицина жаны бла игиле кырасында деп тилейди.

– Волгоград областьда адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченнийге, жууапха тартылгъан тиширыуну (Б.) обращениясы жиберилгенди. Он Волжск шахарда ИК-12 учреждениода тутмакъда тургъан къарындашыны къадарына жарсып, себеллик этсегиз эди деп тилейди.

– Кемерово областьда адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченнийге тиширыуну (К.) тарыгъыуу жибергенди. Ол Кемерово областьда ИК-41 учреждениены къаты режим колонисында жашы кечиннген болумгъа тарыгъады.

Быланы барында да биз айтханнга коллегаларбызы кылакъ салгъанларын, аланы къолларындан келгенча бу граждананлагъа да болушлукъ берилгенин белгилеге тийишлиди. Биз да, кеси жанысыбызан, коллегаларыбызны бла обращениеларны тюз ма алай улуу ус бугуп къарайбыз, арабызда байламлыкъланы бийик даражада жюрюттюре кюрешебиз.

Халкъла аралы байламлыкъланы кючлендириу жаны бла Уполномоченный бек улуу иш бардыгъды. Къуру тыш къыралны инсанла бла иллегенден сора да, тюрлю-тюрлю халкъла аралы жумушлагъа къатышады ол.

Къабарты-Малкъарда адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла Уполномоченный 2023 жылда 15 июнъда Шимал Къавказ эмда Къыбыл федерал округуланы адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла уполномоченнийлеринде бен бардыргъанлар «Деятельность УВКБ ООН, принципы и стандарты работы с беженцами и перемещёнными лицами» семинаргъа къатышыпдыла, анда доклад окъугъанды.

Быптыр 1-5 ноябрьде Уполномоченный, Россейни делегациясыны къаумунда, «Роль омбудсмена в защите от дискриминации с особым акцентом на религиозные права» темагъа жоралангъан, кеси да Дубай шахарда (ОАЭ) бардырылгъан халкъла аралы конференциягъа къатышханды. Уполномоченный анда сёлешкинде Къабарты-Малкъар Республикада эм магъаналы юч дин конфессияны – исламны, православияны эмда иудаизмни келечиларини арасында ёмюрледен бери кёлген байламлыкъларгъа эмда бир-бирге хурмет этиуге эс бургъанды, бизни къыралны битеу инсанларыны арасында келишиулюк болурунда, конфессияла эмда миллетле аралы мамырлыкъны жалчытыуда уполномоченнийни институту алгъан жери да белгиленгди. Жуукъ Востокда бола тургъан ишлеге къаргъанда, «...миллетлени эмда динлени араларында къаугъала къозгъан, адамланы тёр ишлеге тюртген кючлеге» къажау турурча, правону къоруулаучулагъа биётюнда биргиеширге керекликини юсюнден айтылгъан эди.

Адамны эркинликлери сферада халкъла аралы байламлыкъланы айнытыугъа улу магъана берип, Уполномоченный омбудсменни европалы институтуну ишине да къатышып турганды. Кёп жылланы бу халкъла аралы институтну келечиси болуп, конгрессни, илму-сынам конференцияланы, семинарланы, экз ючюн, Бирлешген Араб Эмиратлада эмда Сербия Республикада бардырылгъанлагъа ишлерине къатышып тургъанды.

18 октябрьде онлайн-халда ётген «Адамны эркинликлерин къоруулада чурумла: омбудсменлени ахшы сынамлары бла шагъырейлеину» деген халкъла аралы илму-сынам конференцияда «Компетенция омбудсменов» темагъа къатышханды. «Халкъла аралы конференция, ара-къатышланнганы сынына кёре, айтыр-айтмаз аллай улуу болгъанды, - дегенди сёлешиюнде Т.Н. Москалькова - Азияда, Африкада, Европада, Латин Америкада къыралланы келечилери байламлыкъла жюрютюрге хазыр болгъанлардан, адамны эркинликлерини Битеулю декларациясы эмда Париж принциплери жаны бла болгъанларын да билдиргендиле. Адамны эркинликлерин политика жаныына тартыугъа, экили стандартлагъа, къыралны ичи ишлерине кирирге кюрешиуге Россей къажау тургъанын кёп омбудсмен дурус кёргенлери бек багъалыды. Бизи адамны эркинликлерин къоруулагъа салгъан кючюбюзню бириндиргенибизге шагъатды ол».

15 июнда Ставрополь адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла уполномоченнийлени «Деятельность представительства Управления Верховного комиссара ООН по делам беженцев в Российской Федерации, принципы и стандарты работы с беженцами и перемещёнными лицами» деген темагъа бардырылгъан кенгешине къатышханма.

ООН-ну келечилигини ишчиларни докладларында, уполномоченнийлени сёлешиулеринде да, къыйынлыкъланы болумларын игиледириге керекликини, аланы жеринден жеринде кёчюргенде чыкъгъан чурумланы эмда къоруулау жаны бла къоркъуулану, энчи изленлери болгъан эмда уллу къоркъуу сынагъан инсанланы ачыкълау мадарланы, къачхынлыкъла эмда жеринден жеринде кёчюрюлген инсанлагъа конституциялыкъ берию амалланы эмда аланы формаларыны ючюрлюгюн айтыла эди.

Тюрлю-тюрлю сыйтауланы хатасындан Ата журтларындан тышында къалгъан жерлешлерибиз бла да иш барады. Энди уя аланы тудукълары, ата-бабаларыны туугъан жерлерине сейирлери болгъанын кёргюзтедиле.

Озгъан жылланы ичинде бир ненча минг жерлешибиз – адыгъыла бла черкеслие, къарачайлыла бла тауулуа Шимал Кавказны Республикаларында орналгъанлада. Ала мында Ата журтларын тапхандыла, алай кеслерини уя анда, алгъын жашаугъан Жуукъ Востокда, ала жуукъулуу кёрюп, сюймеген хорлам эмда тенгсизлик ачыкъгъанды.

Гражданство алгъан эмда танымагъан регионуда жашау этергге юйреннген кезиуде, тилни билле, усталыкъ да ала баргъан сагъатда, жерлешлерибизге чурумлагъа эмда тыйгъычлагъа тюбейдиле. Аланы эркинликлерин бузгъан шартла да бардыла. Чыкъгъан чурумланы тамамларгъа эмда аланы эркинликлерин къоруулау умутда Уполномоченный жамаат организацияла эмда къымылдаула бла, къырал эмда муниципал властьла бла дайым байламлыкъла жюрютедиле. Ала Халкъла аралы Черкес Ассоциация (МЧА) бла бютюнда ишлеп къыралгъандыла.

2023 жылда Уполномоченный МЧА-ны Исполкомуну кенгертилген кенгешине эмда «Традиции и обычаи адыгов (черкесов): сохранение и развитие национальных традиций как фактор укрепления духовно-нравственных ценностей общества» илму-сынам конференцияГа къатышханды. Кесини сёлешиюнде Уполномоченный былай айтханды: «Россейни регионларыны эмда Шимал Кавказны халкъларына арысында шуёлюкъ эмда игиге къонушлукъ тёрелени кючлендириуге, конфессияла эмда миллетле аралы келишиулюкню бла мамырлыкъны сакълаугъа магъаналы къошумчулукъ этеди МЧА. Адамны эркинликлерин къоруулаугъа кючю салгъаны, адетлени бла тёрелени сакълаугъа, тилни айнытыугъа, башха-башха къыралланы жашаугъан ыстанцияларыбызгъа бирча онгла берирге кюрешип турганы ючюн Ассоциацияны даражасы дуниядА жюрюйдю. Къыралланы, халкъла аралы жамаат организацияланы эмда къымылдауланы башчылары аны иомларына зс бургъанларын ыразы болуп белгилейбиз».

Ахыры

Россей Федерациясы Президентини Указы бла 2024 жыл Юйюрню жылына саналады да, аны бардырыргъа правону къыралы къоруулаучула да тири къатышадыла. Указ юйюр институту ючюнчюрюге, Россейде юйюрлени къолайлыкъларын эмда жашау болумларын игиледириге, юйюр бла байламлы байлыкъланы сакълаугъа эмда жамаатда ючюнчюрюге деп чыкъгъанды.

Юйюрлеге себеллик этиу тынгылы система къаугъа, сабийлеге, акъылбалыкъ болгъунну дерии окъуна, тюрлю-тюрлю льготала эмда тёлеуле берии жаны бла ахыр жыллада къырал ири атламла этеди. Къабарты-Малкъар Республикада юйюр политиканы айнытыу эмда миллет проектини тамамлау умутда, сабий тургъанда бир пособие бериледи. Дагъыда кёп сабийли юйюрле пособийна эмда льготана бла жалчытылмагъанла, «Анаулукъ мактау» деген байдаллы да къулданыла.

Юйюрню жылыны юсюнден айтханда, 90-чы жылла кыйын болгъанларына да къарамай, Къабарты-Малкъар Республиканы биринчи Президентини – Коков Валерий Мухамедовични башламчылыгъы бла, 1996 жылда 2 августда «Юйюрню, анаулукъны, атаулукъны эм сабийликни къоруулауну юсюнден» деген 21-Р номерли закон чыкъгъан эди. Аны бла кёп, ючю эмда анда-сонда сабийли юйюрню даражасы тохтаудыкъгъанды, анаулыкъгъа эмда сабийликге себеллик этиу амалла кийиргилгенди.

Россейде эм биринчи болуп бизде кийиргенди биринчи сабийни атыы бла ачыкъ вклад ачхан тёрени. Аны хайырындан ол акъылбалыкъ болгъу кезиуге жыйылгъан ачха жашау жугут сатыпы алыргъа эм юйюр къурарГа эм юйюр ери бла. Бу баламлыкъылыкъны жамаат бек жаратханды, былай вкладланы ачыу да тёреге кирген эди. Алай артда, тюрлю-тюрлю бош сыйтаула бла, бу Законда аллай вкладла бла байламлы статьяны кетерип къойгъанды.

Сабийлеге керек болгъан, ала саулукълу болуп, тап болумда ёсген, кеслерини да эркинликлери бла сейирлери сакъланнган жамаат къыраргъа итинирге керекликин бла англыайды. Къырал органла, жамаат организацияла эмда правону къырал къоруулаучулары он жаны бла ишлеге керекдиле, къыралыбызда бардырылгъан юйюрню Жылны ya анга шартлары.

Ким шёндю адамны эркинликлери бла байламлы халкъла аралы гарантиланы системасы къуруулча барГан, правону къоруулагъан къырал институт а, ал сатыргъа чыгъып, бек изленген аллай кезиуде жашайбыз. Россейге тереу къаргъан, огъурсуз Западха къажау туруда биз, граждан жамаатны институтларыны къыйынлыкъларына бла бирикдиригге, энчи аскер операцияГа къатышыгъанлагъа тири болуугъа, халкъ, къырал да ала бла бирге болгъанларын, ол себеллен хорлам да бизникни болгъуучун билдиригге керекбиз.

2023 жылны эсеплерин чыгъара, республикада адамны сейирлерин жалчытыу жаны бла энтта да кё